
Velký člověk apeluje vizí, jejíž platnost trvá. Laudatio k poctě prof. PhDr. Radima Palouše u příležitosti jeho 85. narozenin

Velký člověk apeluje vizí, jejíž platnost trvá. Laudatio k poctě prof. PhDr. Radima Palouše u příležitosti jeho 85. narozenin

Vaše Magnificence rektore, spectabilis, honorabilis, ctění hosté, jsme zde pospolitostí, kterou sjednocuje úcta a respekt k osobnosti, životu a dílu univerzitního profesora, doktora filosofie Radima Palouše. A také radost, že mu můžeme zde, tváří v tvář, v předvečer jeho osmdesátých pátých narozenin, tyto své city vyjádřit. V pokorném doznání, že naše životy a běh naší doby obohacoval a ovlivňoval k lepšímu.

- Máme na mysli činy, které vykonal jako jedna z vůdčích osobností disentu, kdy svou pozici angažovaného občana stvrzoval odvahou a byl v popředí těch, kteří ve zlomové době revoluce nám dávali zakusit dotud nezažité blaho entusiasmů nového počátku.
- Máme na mysli jeho činy, spjaté s povoláním do úřadu rektora Univerzity Karlovy. A zde byl vskutku vůdčím aktérem obnovy univerzity – v jejím poslání, v její vůdčí ideji, v její důstojnosti.
- Máme na mysli jeho pedagogické působení. Především na Pedagogické fakultě, jakožto integrální součásti Univerzity Karlovy. Zde svou dráhu vysokoškolského učitele započal, zde byl habilitován. Zde byl ovšem také potupen a hanoben, zde ale také měl trvalé přátele. A sem se posléze vrátil, aby zde spoluzakládal katedru filosofie, nacházel žáky, přednášel a vytvářel centra svého působení.
- A konečně a zejména máme na mysli jeho dílo filosofické.

Je bezesporu na místě, obrátit nyní pozornost právě k této oblasti Paloušova působení. Vždyť z ní čerpal vůdčí ideje svého rektorského úřadu, ona fundovala jeho názorovou pozici v době disentu, ona byla obsahem jeho pedagogické činnosti. A je to oblast, kterou se nejdosažněji vtiskuje a bude vtiskovat do myslí většiny z nás. Tím směrem mi také dovoďte pronést své laudatio, jako variaci na téma Paloušových myšlenek, se skromnou, leč upřímnou pointou.

Profesor Palouš je myslitelem obratu. Je kritikem doby stávající, respektive končící – tedy novověku, jinými jeho slovy eurověku, nebo též doby pozdní. A je hlasatelem doby nadcházející - světověku. Porozumět jeho filosofii výchovy předpokládá orientaci v této přelomovosti.

Eurověk – novověk se ve své vrcholné a finální fázi dostává do krize, kterou stále více pociťujeme. Její dramatiку svého času výstižně charakterizoval Petrušek: Na jedné straně žijeme déle, vyrábíme více, nakupujeme více, cestujeme více, žijeme déle než dříve, relativizujeme hranice prostoru a času, vedle světů reálných disponujeme světy virtuálními, možnosti komunikace jsou omračující, proudy informací nekončí, objevy nového neutuchající... Navzdory tomu a ruku v ruce s tím ale také sílí pocit, že se nacházíme ve společnosti pozdní doby, kterou lze metaforicky přirovnat k sopce, o níž nevíme, zda a kdy může vybuchnout a s jakými následky... Neméně výstižný je i Ralf Dahrendorf, když praví: Po období marnotratného optimizmu se na mnoha místech začal šířit strach, zda nebudou výtobytky naší civilizace zase zničeny nepřáteli vnějšími, nepřáteli vnitřními, zhoubnými důsledky naší vlastní činnosti, kterou nedokážeme či - dokud je ještě čas – neohláme omezit...

Palouš ve své myslitelské svébytnosti se noří do hloubky pod krizovou jevovost problémů a pátrá po překrytých, leč původních příčinách. Vidí je ve zbuzení subjekt-objektového rozlomení, kdy subjekt – člověk se vyděluje z celku do určitého druhu osamocení a izolovanosti, aby to nesubjektově manipuloval, ovládal, vykořisťoval... Jeho panství má dalekosáhlé důsledky, v neposlední řadě ve zbuzení kultu obživy, kariéry, zábavy, hybridu pracovitosti a kariérního vzestupu. To vše na úkor transcendence, tedy lidského přesahu, pozvednutí se k ujasnění si poslání a smyslu života v řádu jsoucna; k otevřenosti výzvám, které apelují na jiné, nosnější hodnoty.

Krizy, které proběhly, a krize, které buší na dveře, dokládají, že věci zašly za nejzazší mez, je třeba něco dělat. Povolává nás světověk. Jsme jedno lidstvo: nervový systém komunikace nás – tak říkajíc - dává dohromady. Nikdy jsme si do té míry neuvědomovali, jak – my lidé – spadáme v jeho. Ale jde o obsah této komunikace, této propojenosti. Jde nyní o to vyvodit konsekvence pro rodící se šance spolubytí, sounáležení – bytostnou, živou, pulzující celistvost. A Palouš opakovaně zdůrazňuje, že tato celistvost nezahrnuje jen člověka, lidstvo, ale je spolubytím, sounáležením veškerenstva.

Se všemi důsledky pro poznávání i jednání, pro základní rozvrh našich životů. Není v tom novum naší doby, ale naše doba zde nastoluje trvalý nárok s novou naléhavostí v novém kontextu našeho pobytu.

A zde je téma výchovy ústřední. Ne výchovy jako úkonu didaktického charakteru, a ne výchovy jako formování návyků. Jde o výchovu jako orientování člověka, aby vyšel ze své omezující sebestřednosti, z propadnutí stínohrám jeskyně (viz Paloušem často připomínaný Platonův obraz), ze své zabořenosti do obstarávek a toliko technovědních operací. Výchova má být výzvou, aby člověk na sebe kladl nejvyšší nárok svého poslání. Jde tedy o výchovu obratu.

Dovolte mi zdůraznit tři apely výchovy obratu, které v Paloušově díle zaznívají se značnou zřetelností.

Za první. V tematizaci biblické zvěsti, ale také v archetypálních obrazech mýtů, legend a pohádek se opakovaně vrací téma zbloudění, svedení z pravé cesty, odloučení od životodárného zdroje, ztráty něčeho, co je podstatné. Napovídá to, že k lidskému životu patří, že nejdeme pravou cestou, že se ocitáme v labyrintu, že se dostáváme do rukou špatných vůdců, že propadáme závislostem, takže přestáváme být sami sebou. Pro výchovu je to výzva, aby se neomezila jenom na předávání vědomostí a trénování dovedností, ale také aby probouzela k nápravě, aby napomáhala moudrosti a odvaze dávat cestu svého života a doby, v níž je žít, do pořádku.

Za druhé. Člověk se nachází v okolnostech, které na něho naléhají, zaměstnávají ho, nedávají mu klidu, je jimi proniknut a vlečen. Ale také a neméně, člověk má své nitro, je také niterný. A o nitro je třeba pečovat tak, aby bylo možno do něho vcházet a konat v něm podstatné dílo života – reflexi nad tím, co je pravé a skutečné, o co má jít. Jde o nitro, které není klauzou, kde se máme uzavřít, ale ze kterého se vychází, stejně tak, jako se do něho vchází, v němž a jímž se člověk disponuje pro svou zodpovědnou účast na dění světa, pro svůj nezastupitelný úkol, pro své poslání. Pro výchovu je to výzva dát své nitro do pořádku.

Za třetí. Výchova nemá být jenom poznáváním věcí tak, že jsou vydělovány ze svých přirozených souvislostí, z celku jsoucna, abychom je mohli usmrcovat a pitvat, abychom jimi mohli k různým účelům manipulovat, abychom s nimi mohli dělat cokoliv. Pro výchovu je to výzva, aby byla láskyplná: Má vychovávaného vést, aby svým poznáváním a jednáním nejen přemáhal a ovládal, ale také, a zejména, aby to, co poznává a s čím se setkává, chránil – v tom, co je pro ně podstatné, čím patří do řádu sounáležitosti. Výchova tak dává člověku šanci, že přesáhne sám sebe dobrodiním, kterým je pro svět, v němž žije. A to nejen svět lidí. Podmanivý je v této souvislosti novozákonní výrok apoštola Pavla k Římanům (8. 19): „Celé tvorstvo totiž nedočkavě čeká, až se ve slávě zjeví spravedliví jako boží synové. Neboť tvorstvo bylo podrobena nicotným choutkám padlého člověka... Zůstala však tvorstvu naděje, že i ono bude osvobozeno z toho otroctví, kdy muselo sloužit padlému člověku, a bude od toho zproštěno tím, že budou oslaveny Boží děti... Víme přece, že celým tvorstvem jde jeden vzdech...“

Profesorovi Paloušovi se po zásluze dostalo četných ocenění. Ale jeden výkon není zaznamenán, a přesto je výkonem svrchovaným a týká se této chvíle – a tato chvíle se nabízí, abychom jím Palouše zde oslavili. Je to výkon stáří. Stáří, které - v souladu s Komenského naukou o osmi školách života – má být školou, kterou je nanejvýš potřebné absolvovat. Současný redukcionistický pohled nám vyjevuje stáří jako úpadek, který nezbyvá než usnadňovat a kterému lze dočasně čelit toliko rozptýlením či reevokováním mladosti tak, aby stáří jakoby zde ještě nebylo. Proti tomu výchova obratu nám odhaluje stáří jako výzvu dobrat se životní integrity a moudrosti zklidněného, usebraného životního nadhledu.

Ve výstižném Paloušově komentáři k této Komenského nauce stáří má a může být vrcholným údobím lidské dočasnosti; a škola stáří má napomáhat náležitěmu využití poslední lidské šance tváří v tvář celkovému smyslu bytí. K tomuto tématu se Palouš opakovaně vrací, variuje je v klíčových kapitolách několika svých monografií. V poslední z nich – „Paradoxech výchovy“ - cituje žalmistu (Žalm 91): „Kdo vsazení jsou v domě Páně, pokvetou na nádvořích Božích. Ponesou ovoce i v stáří a budou svědčit: Pán je věrný, je skála má, je právo samo.“ Tento odkaz – dodává Palouš – není nezbytně jen náboženským vyznáním víry v Hospodina. Lze jej chápat jako příklad dosti zapomenutého pojetí života a světa. Tenkrát bylo zřejmé, že staří mají důležitou výhodu: jsou dost staří na to, aby je už nepobízely pomíjivé touhy – a právě v této negativitě je velký dar obstát ještě v posledním úseku života... Být dost starý znamená proniknout z banální všednodennosti až k 'nebesům'“.

Jsme zde, abychom si pospolu dopřáli to, co prof. Palouš jedním ze svých častých vyjádření označuje slovcem prázděň, sváteční čas naplněný reflexí, pozvednutím mysli, stoupáním nahoru. Jsme zde, abychom si uvědomili blaho pobývat s velkou osobností. Používám-li zde slova velká osobnost, pak mám na mysli člověka vertikály. To znamená člověka, který se dopracoval nadhledu, dovolujícího mu pádně i přesvědčivě vyjadřovat nezbytnost dobu i sebe sama zásadně změnit, či vyvíjet, protože jít dále nějak tak, jak tomu bylo dosud, není řešením, nechceme-li se zaplézat do dalších dějství krize, která nás postihuje. Velký člověk apeluje vizi, jejíž platnost trvá. Proto je také možná člověkem tragickým, protože vize je uskutečnitelná jen zčásti, jen jaksi, jen až pak, a stále nějak jinak, než to bylo míněno. Není však člověkem nešťastným, protože konec konců je jeho vize sama o sobě osvobodivým darem, nade všechny dary a navzdory ranám se obnovuje a vede. Tedy je člověkem šťastným. Šťastným proto, že – slovy Komenského v citaci Paloušově - sice nemůže zařídít, co zařídít je třeba, ale může, chce a musí to zařizovat.

Prof. PhDr. Zdeněk Helus, DrSc.

proděkan pro vnější vztahy

Pedagogická fakulta UK

další informace [zde](#)